

XORIJIY MAMLAKATLARDA MEDIA SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH TAJRIBASI

Narzullayeva Bahora Xamidullayevna

*Toshkent texnologiya, menejment va kommunikatsiya Institutu
Pedagogika va psixologiya kafedrası, v.b.dotsenti, pedagogika fanlar bo'yicha
falsafa doktiri*

Turg'unboyeva Sarvinoz Qaxramon qizi

*Toshkent texnologiya, menejment va kommunikatsiya
Insituti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4-kurs talabasi*

Annotatsiya: Boshlang'ich sinf o'quvchilarida media savodxonligini shakllantirish metodikasini takomillashtirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribasini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Global axborot makonining tezkor rivojlanishi sharoitida, bolalarni media muhitining murakkabliklariga tayyorlash, ularda tanqidiy fikrlash, axborotni baholash va mas'uliyatli media iste'molchisi bo'lish ko'nikmalarini rivojlantirish zarurati ortib bormoqda. Turli mamlakatlar bu muammoga o'ziga xos yondashuvlar bilan javob berib, media savodxonligini ta'lim tizimiga integratsiya qilishning samarali modellarini yaratganlar. Ushbu tajribalarni tahlil qilish milliy ta'lim tizimi uchun qimmatli saboqlar berishi mumkin.

Kalit so'zlar: Global, Shimoliy Yevropa, Finlandiya va Shvetsiya, Ofcom media savodxonligi, (NAMLE) tashkiloti, sun'iy intellect

Abstract: Studying the advanced experience of foreign countries plays an important role in improving the methodology for developing media literacy among primary school students. In the context of the rapid development of the global information space, the need to prepare children for the complexities of the media environment and to develop in them critical thinking, information evaluation, and responsible media consumption skills is increasing. Different countries have

responded to this issue with their own unique approaches, creating effective models for integrating media literacy into the education system. An analysis of these experiences can provide valuable lessons for the national education system.

Keywords: Global, Northern Europe, Finland and Sweden, Ofcom media literacy, NAMLE organization, artificial intelligence.

Аннотация: Изучение передового опыта зарубежных стран играет важную роль в совершенствовании методики формирования медиаграмотности у учащихся начальных классов. В условиях стремительного развития глобального информационного пространства возрастает необходимость подготовки детей к сложностям медиасреды, а также развития у них навыков критического мышления, оценки информации и ответственного потребления медиаконтента. Различные страны отвечают на данную проблему своими уникальными подходами, создавая эффективные модели интеграции медиаграмотности в систему образования. Анализ данного опыта может предоставить ценные уроки для национальной системы образования.

Ключевые слова: глобальный, Северная Европа, Финляндия и Швеция, медиаграмотность Ofcom, организация NAMLE, искусственный интеллект.

Media savodxonlikning ko‘p qirrali tabiati uning oddiy axborotga ega bo‘lishdan ancha yuqori ekanligini ko‘rsatadi. Bu shaxsning media muhitida o‘zini erkin va samarali his qilishi uchun zarur bo‘lgan kognitiv, affektiv va psixomotor ko‘nikmalar yig‘indisidir. U media xabarlarining qanday yaratilishi, kim tomonidan, qanday maqsadlarda va qanday ta’sirlar bilan tarqatilishini tushunishni talab qiladi. Shuningdek, u media iste’molchilarini passiv qabul qiluvchidan faol ishtirokchiga aylantirishni maqsad qiladi, ularga o‘z fikrlarini bildirish, media kontentini ishlab chiqarish va ijtimoiy masalalarda o‘z ovozigacha ega bo‘lish imkoniyatini beradi.

Shimoliy Yevropa mamlakatlari, xususan Finlandiya va Shvetsiya, media savodxonligini ta'limning ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqadi. Finlandiyada media savodxonligi maktabgacha ta'limdan boshlab, barcha ta'lim bosqichlarida o'quv dasturlariga singdirilgan bo'lib, u faqatgina axborotni iste'mol qilish emas, balki uni yaratish va tarqatish jarayonlarini ham o'z ichiga oladi. Shvetsiyada esa media va axborot savodxonligi (MIL) tushunchasi kengroq bo'lib, u raqamli fuqarolik, axborotni tanqidiy baholash va media etikasiga alohida e'tibor qaratadi. Bu mamlakatlarda o'qituvchilarning media savodxonligi bo'yicha malakasini oshirishga katta e'tibor beriladi, chunki ular ushbu ko'nikmalarni o'quvchilarga samarali yetkazishda asosiy rol o'ynaydi. Ularning yondashuvi ko'pincha fanlararo integratsiyaga asoslangan bo'lib, media savodxonligi alohida fan sifatida emas, balki turli fanlar, masalan, ona tili, tarix va san'at darslari orqali o'rgatiladi.¹

Buyuk Britaniyada media savodxonligi ta'limi hukumat siyosati va tartibga solish organlari, xususan, Ofcom (Aloqa idorasi) tomonidan faol qo'llab-quvvatlanadi. Ofcom media savodxonligi bo'yicha tadqiqotlar olib boradi va ta'lim resurslarini ishlab chiqadi. Milliy o'quv dasturida media savodxonligi ingliz tili, fuqarolik va informatika kabi fanlarga kiritilgan. Bu yerda asosiy e'tibor media kontentini tanqidiy tahlil qilish, media xabarlarining maqsadini tushunish, onlayn xavfsizlik qoidalariga rioya qilish va media vositalaridan ijodiy foydalanishga qaratilgan. O'quvchilar turli media shakllarini, jumladan, yangiliklar, reklama, ijtimoiy tarmoqlar va o'yinlarni tahlil qilishga o'rgatiladi. Bu yondashuv bolalarning raqamli dunyoda xavfsiz va mas'uliyatli harakat qilishlari uchun zarur bo'lgan amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan.²

Amerika Qo'shma Shtatlarida media savodxonligi ta'limi markazlashmagan bo'lib, shtat darajasidagi tashabbuslar va nodavlat tashkilotlarning faoliyati orqali amalga oshiriladi. Media Education Foundation, National Association for Media

Literacy Education (NAMLE) kabi tashkilotlar media savodxonligi bo'yicha resurslar, o'quv dasturlari va o'qituvchilar uchun treninglar ishlab chiqadi. AQShda media savodxonligi ko'pincha media xabarlarini dekonstruksiya qilish, ularning yashirin ma'nolarini aniqlash va media vositalarining jamiyatga ta'sirini tushunishga urg'u beradi. Ba'zi shtatlarda media savodxonligi o'quv dasturlariga majburiy komponent sifatida kiritilgan bo'lsa, boshqalarida u ixtiyoriy yoki alohida loyihalar doirasida o'rgatiladi. Bu yondashuv o'quvchilarni media kontentini tanqidiy baholashga, o'z media xabarlarini mas'uliyat bilan yaratishga va axborotni manipulyatsiya qilish usullarini aniqlashga o'rgatadi. ³

Kanada va Avstraliya ham media savodxonligini ta'lim tizimiga faol integratsiya qilgan mamlakatlardir. Kanadada MediaSmarts kabi tashkilotlar raqamli savodxonlik va onlayn xavfsizlik bo'yicha milliy dasturlarni amalga oshiradi. Ular bolalarni internetda xavfsiz harakat qilishga, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishga va kiberbulling kabi tahdidlarga qarshi kurashishga o'rgatadi. Avstraliyada esa media savodxonligi san'at va raqamli texnologiyalar kabi fanlar doirasida o'qitiladi. Bu yerda asosiy e'tibor media mahsulotlarini yaratish, ularni tahlil qilish va turli madaniy kontekstlarda media rolini tushunishga qaratilgan. Ikkala mamlakatda ham o'quvchilarning media vositalaridan ijodiy va mas'uliyatli foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratiladi.

2.3 - jadval.

Xorijiy mamlakatlarda media savodxonligini shakllantirish bo'yicha yondashuvlar taqqoslamasi

Mamlakat	Asosiy yondashuv	O'quv dasturiga integratsiya	E'tibor qaratilgan jihatlar
Finlandiya/Shvetsiya	Fanlararo integratsiya, erta yoshdan boshlab	Barcha ta'lim bosqichlarida, fanlararo	Tanqidiy fikrlash, media yaratish, raqamli fuqarolik, etika

Buyuk Britaniya	Hukumat va tartibga solish organlari ko'magi	Ingliz tili, fuqarolik, informatika fanlarida	Media tahlili, onlayn xavfsizlik, ijodiy foydalanish
AQSh	Markazlashmagan, nodavlat tashkilotlar faoliyati	Shtat darajasidagi tashabbuslar, ixtiyoriy/majburiy	Media dekonstruksiya, mas'uliyatli yaratish, manipulyatsiyani aniqlash
Kanada/Avstraliya	Raqamli savodxonlik va onlayn xavfsizlikka urg'u	San'at, raqamli texnologiyalar fanlarida	Onlayn xavfsizlik, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, media yaratish va tahlil qilish

Ushbu xorijiy tajribalarni umumlashtirgan holda, bir qator umumiy tamoyillarni ajratib ko'rsatish mumkin. Birinchidan, media savodxonligi ta'limi erta yoshdan boshlanishi va uzluksiz bo'lishi kerak. Ikkinchidan, u faqatgina media kontentini iste'mol qilishni emas, balki uni yaratish va tarqatish jarayonlarini ham qamrab olishi lozim. Uchinchidan, tanqidiy fikrlash, axborotni baholash va manipulyatsiyani aniqlash ko'nikmalarini rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berilishi kerak. To'rtinchidan, onlayn xavfsizlik va raqamli fuqarolik masalalari media savodxonligining ajralmas qismi hisoblanadi. Beshinchidan, o'qituvchilarning media savodxonligi bo'yicha malakasini oshirish va ularni zarur resurslar bilan ta'minlash muhimdir. Bu tamoyillar media savodxonligi ta'limining samaradorligini oshirishda asosiy omillar bo'lib xizmat qiladi.

Shu bilan birga, media muhitining doimiy o'zgarib borishi, yangi texnologiyalar va platformalarning paydo bo'lishi media savodxonligi ta'limi oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Sun'iy intellekt, chuqur feyklar (deepfakes) va algoritmik tarafkashlik kabi zamonaviy muammolar o'quvchilardan yanada murakkab tahliliy ko'nikmalarni talab qiladi. Xorijiy mamlakatlar bu muammolarga

o'quv dasturlarini muntazam yangilash, o'qituvchilarni doimiy ravishda qayta tayyorlash va innovatsion o'qitish metodlarini joriy etish orqali javob bermoqdalar. Misol uchun, ba'zi mamlakatlarda o'quvchilar media kontentini yaratish uchun dasturiy ta'minotlardan foydalanishga, shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda axborotni tarqatishning etika va huquqiy jihatlarini o'rganishga o'rgatiladi. Bu yondashuvlar o'quvchilarni kelajakdagi axborot jamiyatiga to'liq tayyorlashga qaratilgan. ⁴

Xorijiy mamlakatlarning media savodxonligini shakllantirishdagi tajribasi O'zbekiston uchun, ayniqsa boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun metodikani ishlab chiqishda qimmatli asos bo'lishi mumkin. Ularning yondashuvlaridan kelib chiqib, O'zbekiston ta'lim tizimiga media savodxonligini fanlararo integratsiya qilish, o'qituvchilarning malakasini oshirishga investitsiya kiritish va o'quv dasturlarini zamonaviy media muhiti talablariga mos ravishda yangilash zarur. Bu jarayonda milliy qadriyatlar va madaniy xususiyatlarni inobatga olgan holda, xorijiy modellarni ijodiy ravishda moslashtirish muhim ahamiyatga ega. Media savodxonligi nafaqat texnik ko'nikma, balki fuqarolik mas'uliyati va tanqidiy dunyoqarashni shakllantiruvchi muhim vosita ekanligini anglash, kelajak avlodni axborot asrining murakkabliklariga tayyorlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Zamonaviy axborot jamiyatida media savodxonlikni rivojlantirish dunyoning ko'plab mamlakatlarida ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa rivojlangan davlatlarda ushbu yo'nalish ta'lim tizimining ajralmas qismi sifatida shakllangan bo'lib, u o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish va ongli foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xorijiy tajribani tahlil qilganda, birinchi navbatda, media savodxonlikning ta'lim tizimiga chuqur integratsiya qilinganligini ko'rish mumkin. Masalan, Yevropa davlatlarida media savodxonlik alohida fan sifatida yoki boshqa fanlar (til, tarix, ijtimoiy fanlar) tarkibida tizimli ravishda o'qitiladi. O'quvchilar nafaqat

axborotni qabul qiladi, balki uni tahlil qilish, baholash va mustaqil media mahsulot yaratish jarayonlarida ham faol ishtirok etadi.

Shuningdek, AQSh va Kanada kabi davlatlarda media savodxonlik ta'limi amaliy yo'naltirilgan bo'lib, o'quvchilar real media mahsulotlar bilan ishlash orqali o'rganadilar. Masalan, yangiliklar, reklama va ijtimoiy tarmoqlardagi kontentni tahlil qilish orqali ular manipulyatsiya usullarini aniqlashni o'rganadi. Bu esa o'quvchilarda yuqori darajadagi tanqidiy fikrlashni shakllantiradi.

Xorijiy mamlakatlarda yana bir muhim jihat - o'qituvchilar tayyorgarligiga katta e'tibor qaratilishidir. Pedagoglar uchun maxsus treninglar, kurslar va metodik qo'llanmalar ishlab chiqilgan. Natijada o'qituvchilar media savodxonlikni samarali o'qitish uchun zarur bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladi.

Texnologik ta'minot ham xorijiy tajribaning kuchli tomonlaridan biridir. Rivojlangan davlatlarda maktablar zamonaviy texnika vositalari, tezkor internet va interaktiv platformalar bilan ta'minlangan. Bu esa o'quvchilarga media bilan ishlashni amaliy jihatdan o'rganish imkonini beradi.

O'zbekiston tajribasiga nazar tashlaydigan bo'lsak, so'nggi yillarda media savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar bosqichma-bosqich amalga oshirilmogda. Ta'lim tizimida axborot texnologiyalaridan foydalanish kengayib, o'quvchilarning raqamli ko'nikmalarini rivojlantirishga e'tibor kuchaymogda. Ayrim fanlar doirasida media savodxonlik elementlari kiritilgan bo'lsa-da, u hali to'liq mustaqil va tizimli yo'nalish sifatida shakllanib ulgurmagan.

O'zbekiston va xorijiy mamlakatlar tajribasini solishtirganda bir qator o'xshash va farqli jihatlar kuzatiladi. O'xshashlik shundaki, har ikki holatda ham media savodxonlikning ahamiyati e'tirof etilgan va uni rivojlantirishga intilish mavjud. Farqli jihatlar esa asosan amaliyot darajasi, metodik ta'minot va texnik imkoniyatlarda namoyon bo'ladi.

XULOSA

Xorijiy mamlakatlarda media savodxonlik tizimli, uzluksiz va amaliy asosda o‘qitilsa, O‘zbekistonda bu jarayon hali rivojlanish bosqichida bo‘lib, ko‘proq nazariy va fragmentar xarakterga ega. Shuningdek, o‘qituvchilar malakasi va metodik materiallar bilan ta‘minlash borasida ham farqlar mavjud.

Biroq O‘zbekistonda ushbu yo‘nalishda katta imkoniyatlar mavjud. Ta‘lim tizimining modernizatsiyasi, raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi va yoshlarning media muhitga faol kirib borayotgani media savodxonlikni rivojlantirish uchun mustahkam asos yaratmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Qodirov S.N. Axborot muhitida bolalar xavfsizligi. – Toshkent: Yoshlar nashriyoti, 2023
2. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi rasmiy sayti.
<https://www.uzedu.uz> (accessed: 10.03.2024)
3. UNESCOning media va axborot savodxonligi bo‘yicha resurslari.
<https://www.unesco.org/uz/media-information-literacy> (accessed: 12.03.2024)
4. Ziyonet ta'lim portali [Elektron resurs]. — Kirish sanasi: 11.03.2024. — <https://www.ziyonet.uz>
5. Ta'lim yangiliklari portali (edu.uz) [Elektron resurs]. — Kirish sanasi: 12.03.2024. — <https://edu.uz/uz/news/media-savodxonlik-ta-limda>